

M. HALİM SPATAR • Bir Yanımız Hep Çocuk Kaldı

M. HALİM SPATAR 1928'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğreniyken Türkiye Komünist Partisi'ne katıldı. 1951'de Berlin'de düzenlenen Dünya Barış Festivali'ne Türkiye'den katılan iki gençten biriydi. Yurda dönüşünde TKP'ye yönelik "1951 Tevkifatı" kapsamında tutuklandı, 2 yıl hapse ve 8 ay sürgün cezasına mahkûm oldu. 1978 yılında Türkiye İşçi Köylü Partisi'nin kurucuları arasına katıldı, partinin İstanbul il başkanlığını yürüttü. 12 Eylül darbesinden sonra 1981'de tekrar tutuklanarak, Mamak Askerî Ceza ve Tutukevi'nde toplam 4,5 yıl hapis yattı. 1985'te tahliye olduktan sonra birçok ansiklopedinin yayın kurullarında çalıştı, çeviriler yaptı, makaleler ve kitaplar yazdı. Spatar, 12 Nisan 2013'te hayatını kaybetti.

İletişim Yayınları 317 • Anı Dizisi 94

ISBN-13: 978-975-05-3327-3

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDİTÖR Kıvanç Koçak

YAYINA HAZIRLAYAN Ayşe Deniz Spatar

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

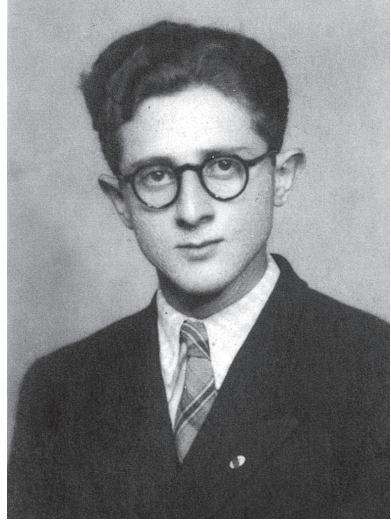
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

M. HALİM SPATAR

Uzun Yolculuğum

Bir Yanımız Hep Çocuk Kaldı

Mehmet Halim Spatar.
Bu fotoğraf daha sonra "1951 Tevkifatı"
gazete haberlerinde de kullanıldı.

Bizler, adaletli ve güzel bir dünyanın kurulabilmesi için karınca kararınca tüm gençliğimizi verdik; orta yaşımızı gençliğe dönüştüğümüz günleri de hapiste geçirdim. Böyle bir dünya kurulabilsin diye tüm birikimimizi seferber etmeye çalıştık. Oldukça acılı, zor, hayın, ama gene de olağanüstü güzelliklerle dolu bir hayat geçirdik. Unutulmaz arkadaşlıklar inşa ettik. Çok "güçlü", hani derler ya, "tam anlamıyla devrimci" insanlar olamadık belki. Ama, candan, yürekten kişilerdik. Güzel'i de çok sevdik. Paylaşmayı bildik. Şarkı söyledik, resim yaptık, şiir yazdık. Yazamadıksa da okuduk. Roman hayatımızda çok önemli bir yer tuttu. Kitap çevirdik, yayımladık, başkaları okusun diye koşturduk. Bizim en büyük sermayemiz sevgiydi. Her şeyimiz tükendi de bir bu yanımız tükenmek bilmedi. Karşılık beklemeden sevmeye, bu sevgiyi yaşamaya mecbur hissettik kendimizi. Bir yanımız çocuk gibi, pırl pırl kaldı.

İÇİNDEKİLER

BU KİTAPIN HİKÂYESİ VE “BABAMIN İNSANLARI”	
AYŞE DENİZ SPATAR	II
KISA ÖZGEÇMİŞİM	19
BİRİNCİ BÖLÜM	
BENİM ŞEHİRLERİM, BENİM İNSANLARIM...	23
İlk Adımlar	23
Nesin sen?	23
Hüseyin Halim Bey	27
Yahudi anaokulu	28
İnönü İlkokulu’nda dayak	30
Okul müdürü Remzi Bey	34
Öğretmenler vardı	35
Küçük ekmek lokmaları	37
Köle Fantu’nun Kıvırcık Saçları	39
Köle tüccarları	40
Öksüzlüğün ilacı	41
Hakkı Enişte	42
Hizmetçi Hacer	43
Memed Ağa	45

İzmir... İzmir...	48
Babam da müzisyenmiş	49
Lise sonda ikmale kalınca	50
İmbat Gazinosu	51
Edebiyat, müzik, resim	52
Abdullah Yüce, Müzeyyen Senar, Safiye Ayla	54
Resim hocası Abidin Elderoğlu	57
Vedide Baha Pars	58
İstanbul Tıp Fakültesi ve Hocalarımız	60
Prof. Schwarz'ın anlattıkları	63
Amcaoğullarımız	64
Pratikten yetişen patoloğların en büyüğü	66
Bilimsel yanıt	67
Prof. Frank'ın esprileri	68
İKİNCİ BÖLÜM	
GENÇLİĞİN BAHAR RÜZGÂRLARI	73
Aksaray İnkılap Sokağı	73
Yeni Fikirlerle Tanışma...	74
Yol Ayrımı	77
NÂZİM HİKMET OLAYI	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ŞU UNUTTURULMUŞ VE UNUTULMAZ 1951!	81
Gençlik Festivali	81
Auschwitz kampında bir karşılaşma	83
Madam Kara	85
Bir anıtın önünde	87
Sansaryan Hücrelerinde	90
Câzim Arkadaş	93
Mustafa Arhavi	100
Sevinç-Vecdi Özgüner'in Nikâhında	101
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
1980 KARANLIĞI	107
Sevinç Özgüner'i Vurdular	107
Mamak'ta "Kafes"teyim	110
Hücre	122

□ HALİM ABİ, RACİ TETİK'E KARŞI... · Oral Çalışlar	123
İşte Mamak! İşte Dil Okulu!	125
Cezaevinde İslâmcılarla Sohbet	129
Siyah Güvercinin Kerameti	130
Ressam Nail Payza	132
Mamak'tan Mektup	141
Mamak'a Mektup	145

BEŞİNCİ BÖLÜM

“ÇOK MUTLU BİR KADIN VAR KARŞINIZDA”	147
□ HALİM'DEN SABAHAT'A MEKTUP	149
□ HALİM'DEN SABAHAT'A MEKTUP	152
□ HALİM SPATAR'DAN SABAHAT'A	153
Sabahat nişan gününü anlatıyor	156
Ankara günleri	165
Cuma sofrası	166
Evliliğimiz süresinde iki kere hapse gitti	168
Mümtaz'ın hastalığı ve Datça günleri	169

ALTINCI BÖLÜM

İÇERİ'DEN...	171
---------------------	-----

EKLER

EK 1 Brecht ve Şostakoviç	209
Brecht tartışması	209
Ve Şostakoviç...	225
EK 2 Dün Gece Joe Hill'i Gördüm Rüyamda	233
EK 3 Orhan Suda-Halim Spatar Mektupları	
EK 4 İki Halim Tanıdım... · GÜN BENDERLİ	259
EK 5 Britannica'dan...	265
Hayata tutunan bir aydın · NURETTİN ELHÜSEYİNİ	265
Güzel yürekli bir insan... · ELİF OSMANOĞLU	267
EK 6 Hamide Spatar'ın Dilekçeleri	271
EK 6 Halim Spatar'ın Çeviri ve Kitapları	277

BU KİTABIN HİKÂYESİ VE “BABAMIN İNSANLARI”

AYŞE DENİZ SPATAR

Babamın anılarını bir kitap haline getirme niyetimiz oldukça eskiye dayanıyor. Bunu ilk düşündüğümde herhalde 14-15 yaşlarımdaydım. Babam hapisteydi. Hapishaneden yazdığı mektupları okudukça, “Bunları başkaları da okusa ne iyi olur” diye düşünüyordum. Babamın da her zaman hayatını kitaplaştırmak istediğini biliyorum, çünkü 2003 yılında “Haydi baba anlat, yazalım” dediğimde, epeyce sohbetini ettik. Sonra hem o tam olarak nasıl bir kitap yazmak istediğine emin olamadı, hem de ben ne yapacağımı bilemedim.

Biz üç kardeşiz. En büyüğümüz, ağabeyim Mümtaz, ortancamız ablam Hamide ve en küçük de benim. 2005’te ağabeyim Mümtaz’ı, henüz 48 yaşındayken ve ikinci çocuğu 6 aylık bebekken akciğer kanseri nedeniyle kaybettik. Ağabeyimin ölümü hepimizi derinden sarstı. Annem ve babam ağabeyimin ölümünün ardından çok sarsıldılar. Tam o günlerde yine bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen arkadaşlarının akli ve desteğiyle, Mecidiyeköy’deki evlerini satıp Datça’da bir ev aldılar ve taşındılar. Neden Datça dersiniz, zaten pek çok arkadaşları Datça’da yaşadığı için. Datça yılları onlar için hem birbirlerine doydukları hem de kendi değerlerini özgürce yaşadıkları yıllar oldu.

Annem ve babam Datça'ya taşınmadan önce Gürhan Ertür'ün organizatörlüğünde, arkadaşları bir "İstanbul'a veda" yemeği düzenlemişlerdi. Hem annem ve babam hem de bizler için bir dönüm noktasıydı o gidiş. Bu nedenle o zaman onları anlatan bir yazı kaleme almış ve arkadaşlarına dağıtmıştım. Tam yeri geldi, sizlerle de paylaşmak istiyorum:

Bir haftadır sizlere annem ve babamla ilgili neler yazabilirim diye düşünüyorum. Babamın yazdıklarından bir şeyler derlemeye çalışıyorum. Nedense beceremiyorum. Yazmak benim için hep çok zor oldu çünkü. Yaşamına girdiği herkeste annemle birlikte iz bırakan biri babam.

Bu nedenle size çok farklı bir Halim Spatar ve Sabahat Spatar hakkında birkaç anımı aktarmak istiyorum. Anlatacaklarımın içinde ne onların siyasal yaşamları var ne de mesleklerine ilişkin anekdotlar. Annem ve babam var...

Babamla ilgili ilk anım Akatlar'daki evimizde. Herhalde dört ya da beş yaşında olmalıyım, çünkü altı yaşına girdiğimde Mecidiyeköy'e taşındık. Babam beni elimden tutup kıra (şimdilerde Şişli Terakki Lisesi'nin ve apartmanların olduğu yer) götürdü. Kırdı bir kuyu vardı. Derdi ki, "Deniz bu kuyuyu unutma. Bak bir sürü kurbağa yaşıyor etrafında. İleride bu kuyu olmayacak belki de ama sen hatırlarsan hep olacak..."

İkinci anım ise Marmara Adası'nda. Anneannem, babaannem, ağabeyim, ablam, annem ve ben... Çocukluğum boyunca ailemin yaptığı tek tatil buydu galiba. Gün batımında sahildeyiz. Turuncuya kaçmış deniz. Babam yine dedi ki, "Bunu sakın unutma kızım, onun için iyi bak. Renklere, takalara iyice bak. Takaları nasıl boyadıklarına..."

Marmara Adası'ndaki tatilde ağabeyimle sabah erkenden kalkıp balığa gittikleri anlatıldı daha sonraları. Ben "çarpan balık" yakaladıklarını hatırlıyorum. Ama ağabeyim hep babamla birlikte balık avladıkları günleri özledi gibi geliyor bana. Bir dönem sabahları erkenden kalkıp İstanbul Boğazı'nı arşınlamazdı yoksa...

Bir de Kemerburgaz anılarımız var babamla. Dağ bayır gez-

diğimiz. Babam elinde çakısıyla diken toplar, soyar yedirirdi bize...

Annemle ilgili ilk anım ise anıdan çok bir duygu. Hep çalıştığı için herhalde, hep onu özlediğimi hatırlıyorum. Yazları beni yolladıkları Kemerburgaz'da annemi beklediğimi, geldiğindeyse çok sevdiğimi... Annem çok çalıştı çünkü. Marmara Adası dışında çocukluğum boyunca tatil diye bir kelime duymadım ağızından.

Şimdi düşünüyorum da babam bakmayı ve görmeyi öğretmeye çalışmış bize. Annem de sabretmeyi ve sorumluluk almayı.

Annem Sabahat olmasaydı, hepimizi değiştiren Halim bu Halim olur muydu bilemiyorum. Bütün bu anılar annemin babama ve bize duyduğu sevgiyle harelenip geliyor gözümün önüne. Üç kardeş, en büyük şansımız sevmeyi bilen anne ve babamız oldu hep. Bu yüzden sevgisizlik bizi yaşamımız boyunca yaraladı ama sevgi de rehberimiz oldu. Zor günlerimizi sevmeyi bildiğimiz için aşabildik.

Hatırlıyorum da üç kardeş Pazar sabahları onların yatak odasına dalıp koyunlarına girerdik... Pazar günlerine sevgiyle başlamayı onlardan öğrendik.

Ben Kadıköy Anadolu Lisesi mezunuyum. Geçtiğimiz ay tam 20 yıl sonra sınıf arkadaşlarımla buluştum. Hepsi annemi ve babamı sordular. İsimleriyle... Kızlı erkekli tam 40 kişide annem ve babam iz bırakmış... Bir arkadaşım şimdilerde oldukça önemli bir vakfın yöneticisi. Bana dedi ki, "Ben kamu yönetimi okudum. Bunun nedeni baban, biliyor musun?" "Nasıl yani?" diye sordum elbette, hiç hatırlamıyorum konuştuklarını. Babama sordum o da hatırlamıyor. Ama arkadaşım anlatıyor, babam ona yapacağı işin çevresini dönüştürecek bir iş olması durumunda yaşamının daha mutlu geçebileceğini söylemiş. Disiplinler arasında karar vermeye çalışırken rehberlik etmiş. Bir başka arkadaşım ise, "Hep senin annen gibi bir annem olsun isterdim" diyor. Çocuğunu yetiştirirken annemi örnek aldığını anlattı bana.

Şimdi annemle babam Datça'ya gidiyorlar. En fazla iki ay içinde eminim ki küçük bir kıza kitap vermeye, bakkalı, ma-

navı çaya davet etmeye, yeni evlatlar edinmeye başlarlar... Gittikleri her yere sihirli bir değnek değmiş gibi sevgi de birlikte gidiyor çünkü...

Sahiden de Datça günlerinden geriye tahmin ettiğim gibi ilişkiler kaldı. Sucu, komşular, restoran sahipleri onlar İstanbul'a döndükten sonra her bayramda, özel günde arayıp sordular.

Datça maceraları babamın KOAH hastalığının bakımı artık Datça'da mümkün olamayınca kadar devam etti. KOAH sürecinde babamı Dr. Veysel Yılmaz destekledi. Veysel Yılmaz babamın henüz tıp öğrencisiyken tanıdığı biriydi. Babamdan duyduğum, Yılmaz'ın o zamanlar devrimci mücadeleye hizmet etmek için okulu bırakmak istediği, babamın ise parti yöneticisi gücünü kullanarak onun okulu bırakmasını engellediği. O genç devrimcinin babamın son günlerindeki doktoru olması bana hep manidar geliyor. Buna benzer hikâyeleri daha sonra başkalarından da duydum. Kaç genci okulu bırakmaktan vazgeçirdiğini babamın bile bildiğini sanıyorum.

Sonuçta annem ve babam, bir KOAH krizi nedeniyle Datça'dan apar topar İstanbul'a, ablamın ve benim yanıma geldiler. Evlerini, eşyalarını arkadaşları toplayıp kapadı. Babamın tüm kitaplarını ve arşivini de tüm süreçlerden bizi haberdar ederek bir depoya yerleştirdiler. Yine aynı süreçte Gürhan Ertür ve Cenap Nuhurat babamın seçilmiş kardeşleri gibi annemin ve babamın her ihtiyaçlarında yanlarında oldular. Bunları adabı muâşeret gereği söylemiyorum; bir yaşlı hasta bakımında gereken aracı, yatağı, ilaçları temin etmekten, manevi desteğe kadar pek çok ihtiyacın karşılanmasındaki aktif desteklerinden söz ediyorum.

Babam, Nisan 2013'te annem, ablam, yeğenim Eda ve benim yanımda, Beşiktaş'taki evimde vefat etti.

Gerek rahatsızlığı gerek vefatının ardındaki yas sürecinde Gürhan Ertür, benimle birlikte bütün arşivine ve kitaplarına gözü gibi baktı. Bu süreçte Türkiye'de ve hayatlarımızda pek çok şey değişti. 2017 gibi, Ertür'le babamın anılarını içeren bir kitap hazırlamayı tekrar konuştuk. Aynı süreçte, kitaplarından

önemli bir bölümünü yine Ertür'ün daveti ve Mahmut Özdemir'in kalpten ve aktif desteğiyle Malatya'daki Narmikan Köyü Kütüphanesi'ne gönderdik. Tam da babamın sevineceği gibi. Sonunda 2020'de Ömer Faruk Cıvavoğlu'nun da "Haydi" demesiyle kitap süreci hızlandı.

İlk düşündüğümüz, babamın çeşitli yerlerde yayımlanan yazılarını, aile fotoğraflarını bir araya getirmek ve arkadaşlarından onun "insan"lığını anlatan hatıraları toplamaktı. Bu süreç ilerlerken, ölümünden sonra ilk kez cesaret ettim ve babamın bilgisayarını açtım. Gördüm ki, babam zaten bütün yazılarını son derece düzenli biçimde arşivlemiş ve hiçbir yerde yayımlamadığı bazı anılarını da yazmış. Karşımda babam tarafından yazılmış bir otobiyografinin taslağı duruyordu. Bunu hemen arkadaşlarına haber verdim. Artık yeni yazı yazmaya ya da yazılarını toplamaya gerek kalmamıştı. Babam kendi kitabı için gerekli tüm hazırlığı zaten yapmıştı.

Oral Çalışlar babamın (kimileri birbirini tekrarlayan) tüm yazılarını tek tek okuyup, kronolojik bir sıra ve dilsel bütünlük içine getirmek için iki ay çalışmasaydı; İpek Çalışlar akıl edip, (o sırada) 84 yaşında olan annemle bir gününü ayırıp sabır ve sevgiyle söyleşi yapmasaydı; bütün bunların sonunda Cenap Nuhret benim önsözüm dahil tüm çalışmaları titizlikle okuyup düzenlemeseydi ve Gürhan Ertür tüm bu süreci sabırla ve kararlılıkla organize etmeseydi bu kitap ortaya çıkmazdı.

Bütün bu isimlere şükran doluyum. Babamın hayatta iki büyük zenginliği olduğunu düşünüyorum. Birincisi annem ve biz yani ailesi, ikincisi de yol arkadaşları, yani seçilmiş ailesi... "Babamın İnsanları"yla bağlarımız ve güvenimiz hem çok eskiye hem de hayat içinde acı ve tatlı günleri dayanışmayla paylaşmış olmaya dayanıyor. Her biriyle hem babamın hem de benim hayatımı zenginleştiren pek çok anım var. Kim bilir belki bir gün ben de "Babamın İnsanları" nı yazmalıyım...

Tüm bu süreçte Ömer Faruk Cıvavoğlu'nun emeğini de şükranla onurlandırmak boynumun borcu. Yine onun davetiyle babamın anılarından oluşan bir kitabın çıkmasını destekleyen kırka yakın kişinin zaman ve emek harcadığını biliyorum. Her